

מוסרה

כתב עת מבית "הלכה ומסורה" • חדש ניסן תשפ"ה • גיליון נ"ה • שנה ה' • mosera7156287@gmail.com
מפעל "ארחות הלכה" מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

דבר מו"ר ראש המוסדות

מו"ר כה"ר הגאון המקובל רבי עזריאל מנצור שליט"א
ראש מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

שירת הים על ידי משה דוקא

שמעוני שמות פרק טו, ואמרו בזו הלשון "דבר אחר אז ישיר וכו', אמר רבי אבין הלוי משל למה הדבר דומה, למלך שירד למלחמה ונצח, ובאו בנו ועבדיו ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך, באו למלך אמרו לו בְּנֶךְ וְעַבְדֶּיךָ עוֹמְדִים וְעֵטְרָה בִּידֶם, מי יכנס תחלה אמר להם שוטים שבעולם עבדי קודם לבני? יכנס בני תחלה. כך כיון שעלו ישראל מן הים, באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת הניחו ישראל תחלה, שנאמר אז ישיר משה. עכ"ל.

הנה תשובת הקדוש ברוך הוא הניחו ישראל לומר שירה, וכאן יש לשאול מן הראוי שישוררו כולם כאחד, שכן בתשובתו יתברך אמר יכנס בְּנִי, והיינו שכולם כאחד, ולא תפס בלשונו יכנסו. וכן כפי שאמר הפסוק אז ישיר ישראל. ואם כן מפני מה משה תחילה, ואחר כך ישראל. **ונראה** לומר שהטעם שמשה נזכר תחלה בפני עצמו, מפני שהוא בחינת הפשרה ואיש הביניים אשר יש בין המלאכים וישראל. שכן נאמר במשה, **משה עבדי** וכפי שנקראים המלאכים עבדי, כמ"ש במשל שהמלאכים נקראים כן, וכן משה הוא נקרא מלאך, וכפי שאמר הפסוק וישלח מלאך [והכוונה למשה כדאיתא בויקרא רבה ריש פרשה ראשונה]. וכמו כן הוא נכלל בכלל בני בכורי ישראל. ומאחר ומכלול הכנויים האלה, הן של המלאכים והן של ישראל, הם שייכים במשה. לכן שייך להזכירו הוא בפני עצמו להיות הפשרה בין ישראל למלאכים. מה שאין כן אהרן שאין בו את הכינויים הנזכרים. וזה אף על פי שהוא שקול כמשה. ויהי רצון שגואל ראשון הוא אחרון, יבא ויגאל את ישראל במהרה אמן.

בכל ור דודר עומדים עלינו לכלותינו" ענין זה הוא גדר מורחב מאוד, אבל צריך האדם להשים לנגד עיניו את ההשגחה השמימית, אשר היא עומדת עלינו לשמרנו מכל נזק ומזיק. והעמידה של ההשגחה, גדולה היא מכל העמידות והרצונות של כל האויבים והמשטינים. וממציאות זאת, הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם. ופשוט כי אחר ההצלה והתשועה, באה שירה שהיא הודאה לשמו יתעלה. אשר על כן אביא את הפסוק "אז ישיר משה".

הנה יש להבין, מפני מה נתיחד שמו של משה בלבד בשירה זו, והלא אהרן הכהן עמו, ואם כן היכן אהרן בשירה זו. **ואם תרצה לומר** שלא נזכר אהרן מפני שהוא על דרך שאמרו גברא עמיה והאי דלא חשיב ליה וכו' עיין גטין ה' ע"ב, ראש השנה כב ע"ב, בתרא ח ע"ב בתוספות ד"ה כי הא דרבא אכפיה, סנהדרין יד ע"א עיין עליהם. ולכן לא נזכר שמו של אהרן. זה אינו. שכן הפסוקים מורים שהם שווין, ונודע כי נזכרו שמנה עשר פעמים בתורה יחד כאחד, ודרשו על זה שהם שקולים. שכן אמר הפסוק הוא משה ואהרן, הוא אהרן ומשה. מה תרצה לומר שנזכר בשירת מרים כשאמר אחות אהרן, זה אינו מתייחס אל השירה אלא בא ללמד שעדיין לא נולד משה, ואהרן היה כבר קיים.

אמנם עיין בדברי רש"י שכתב בזו הלשון "אז ישיר משה, אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה". **ונראה** שהרגיש בשאלה הנזכרת, מפני מה משה פתח בשירה וכו'. **ועדיין נשאל**, וכי אהרן לא עלה בלבו כשראה את הנס לומר שירה.

ואמרתי ליישב את מהלך הדברים על פי לשון המדרש בילקוט

מהשבה כהלכה

כה"ר הגאון רבי עזרא קראוני שליט"א
רב ומו"ץ ק"ק בית לוי - ב"ב ומרבני מפעל "ארחות הלכה"

בענין גאולת מצרים

הרי חזינו מדברי המכילתא שהגאולה ממצרים היתה על ידי הזכות של דם פסח ודם מילה, ולכאורה זה סותר לדברי הגמ' בסוטה, שהגאולה ממצרים היתה בזכות נשים צדקניות.

ונראה לבאר הדברים, שאכן עצם הגאולה ממצרים היתה על ידי דם פסח ודם מילה, שמצוות אלו הם מורים על עבדות להקב"ה, וכשישראל קיימו מצוות אלו, הראו בזה שהם עבדי ה', וזכות זו עמדה להם שיגאלו.

אמנם עם ישראל היו מחוייבים להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה, כפי שנגזר עליהם בברית בין הבתרים, אלא שהקב"ה דיגל על הקץ לרד"ו שנים, ומהי הזכות שגרמה להקדים את הגאולה, יש אומרים שקושי השיעבוד השלים לארבע מאות, ויש שתירצו שההולדה המרובה השלימה לארבע מאות שנה.

ולפי זה ניתן ליישב את דברי חז"ל במכילתא ובסוטה, מהי הזכות שעל ידה נגאלו, ואין סתירה בין הדברים, שאכן עצם הגאולה היתה בזכות דם פסח ודם מילה, אמנם מה שנתקרב מועד הקץ בגאולה, ולא הוצרכו להשלים את כל הארבע מאות שנה, זה היה בזכות הנשים הצדקניות, שעל ידי שגרמו ריבוי פריה ורביה נשלם הקץ ונגאלו כבר ברד"ו שנה.

בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל במהרה בימינו, אמן.

בגמ' סוטה דף יא: דרש רב עזריא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור, נגאלו ישראל ממצרים. בשעה שהולכות לשאוב מים ומחצה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים ומחצה דגים. ובאותו וסופתות שתי קדירות, אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן, ומשקות אותן, ונוזקות להן בין שפתים, שנאמר אם תשכבון בין שפתים וגו'. וכיון שמתעברות באות לבתיהם, וכיון שמגיע זמן מולדה, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתין.

ולכאורה צריך להבין מהי הזכות שעל ידם נגאלו ממצרים, כי אמנם מבואר כאן שבזכותן עם ישראל נתרבו במצרים, ע"י שהרבו את הילודה, אך לא נתבאר מה היה הענין בזה שגרם לגאולה ממצרים.

עוד יש להעיר הרי חז"ל במכילתא (פ' רבא פ"ה) דרשו על הפסוק "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, היה רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עת דודים, הגיעה שבועה לשכבתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר ואת ערום וערירה, ונתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה, שנאמר מתבוססת בדמיך, בשני דמים.

מנהגי חודש ניסן: כל חודש ניסן אין אומרים ידיו ונפילת אפים, למנצח יענך, ותפלה לדוד [בשמיאל]. יש קהילות שנהגו לומר כל יום את פרשת הנשיאים. במנחה בשבת בכל חודש ניסן, כיון שאין נופלים על פניהם אין אומרים צדקתך, ויש חלק מהבדלי שנהגו לומר צדקתך מפני שחלו אמירתו ביום שיש בו הלל דוקא. אין מספידים בכל חודש ניסן, אבל צידוק הדין וכן ההשכבה והקדיש שאחר הקבורה, המנהג לאמרם כרגיל. וכן המנהג לומר השכבות אפילו בשבת שחל בו ערב פסח. ראה שתילי זתים (ס' תכט ס"ק ה.) אין מתענים תענית ציבור, אבל תענית יחיד וכן תענית חתן או יאר צייט מותר.

קמחא דפסחא: מנהג קדום מזמן חז"ל לגבות מבני העיר חטים או מעות לחלקן לעניים לצורך פסח. וכן נוהגים בזמנינו בכל ישראל ע"י ועדות הצדקה שבכל עיר ועיר לגבות מבני העיר ולחלק מעות או מצרכי מזון לעניים לחג הפסח. ויכולין בני העיר לכפות זה לזה לענין זה. ואלו המשתמשים מלית, עוון הוא בידם. שיעור הנתינה של הנותן צריך להעריך בכל אחד לפי ממונו. ויכולים ליתן ממעות מעשר כספים.

ברכת האילנות: היוצא בחודש ניסן וראה אילנות מלבליים, היינו שמוציאים פרחים, צריך לברך ברכת האילנות. ואין חיוב לחזור אחר האילנות כדי לראותם. ונוהגת בין באנשים בין בנשים, יש מקהילות ישראל שנהגו לצאת בראש חודש ניסן אחר תפילת שחרית לברך ברכת האילנות ברוב עם. ואף בקהילות תימן יש שנהגו לברך ברוב עם בחול המועד פסח לאחר תפלת מוסף, אמנם ברוב קהילות תימן לא נהגו לברך ברכת האילנות ברוב עם, אלא בירכו כפי ההזדמן.

ז' ניסן - שבת קדש - פרשת ויקרא

דרשת שבת הגדול: בשנה זו מקדימים לדרוש בהלכות החג בשבת זו, כדי שידעו הלכות החג קודם ערב פסח בשבת הבאה.

י"ב ניסן - יום חמישי

תענית בכורות: לדעת הרמ"א בשנה זו מקדימין תענית בכורות ליום חמישי, אמנם לדעת מרן השו"ע ורבינו השת"י בשנה זו אין צריכים הבכורות להתענות כלל, כיוון שאינו אלא מנהג, ולא קבלו עליהם להתענות רק בערב פסח.

י"ג ניסן - יום ששי

שאיבת מים המשומרים: מי שאופה מצות במוצ"ש בליל יו"ט [כפי שהיה המנהג בתימן], מקדים לשאוב מים המשומרים בין השמשות של ליל ששי, כדי להשתמש בהם לאפיית המצות בליל יו"ט ראשון.

בדיקת חמץ: מקדימים לבדוק את החמץ בליל י"ג דהיינו בליל ששי, ומברך על הבדיקה ומבטל החמץ כמו בשאר שנים וכדלהלן. בתחילת הלילה [בצאת הכוכבים, ויש אומרים מעט קודם כשיש עדיין קצת אור], בודקין את החמץ לאור הנר בחורין ובסדיקין, ובכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. בודקין בנר של שעווה, אולם אם אין באפשרותו לבדוק לאור נר, יבדוק לאור פנס, ואף יכול לברך. נהגו לבדוק מיד אחר תפלת ערבית, ואין קובעים למועד אחר התפלה כשאר הימים. ויש שהקדימו תפלת ערבית, כדי לבדוק מיד בתחלת הלילה.

המנהג ברוב קהילות תימן שאין מניחים פתיתי חמץ כדי שימצאם הבדוק, לפי שדעתנו בברכה לברך לבער אם נמצא. מדליק הנר שבידו וקודם שיתחיל בבדיקה מברך 'על ביעור חמץ' ואין מברך שהחיינו. שח בין הברכה לבדיקה בדברים שאינם מענין הבדיקה, צריך לחזור ולברך. טוב שלא להפסיק בדיבור עד שיגמור הבדיקה והביטול, אולם מענין הבדיקה מותר לדבר אף לכתחילה, ומכל מקום מנהגנו להימנע מדיבור אף לצורך הבדיקה כמה שאפשר.

מיד אחר הבדיקה מבטל החמץ שאינו ידוע לו בנוסח זה: כל חמירא דאיפא פרשוני דלא חזיתיה ודלא בערתיא להוי וחשיב כפערא דארעא. ונהגו לאמרו פֿעם אחת בלבד. ואם אינו מבין לשון ארמי 'לאמר בלשון הקודש' ולא כפער הארץ. אחר הבדיקה יאז נזהר בחמץ שמשייר לאכילה והרי הוא כפער הארץ. אלא מהחמץ ויצטרך בדיקה אחרת, וכן החמץ שנמצא בבדיקה שומרו במקום מוצנע לבערו למחר בשריפת חמץ.

בעור חמץ: ביום ששי מבערים את חמץ קרגיל קודם שעה ששית, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. [בשאר שנים צריך לשרוף את החמץ קודם שעה ששית, כדי לקיים מצוות שריפה וביטול בחמץ שלו, שאחר שעה ששית נאסר בהנאה ואין בידו לבטלו ולא לקיים מצוות השריפה בחמץ שלן]. אך עדיין לא צריך לבטל את החמץ כל הרי את החמץ שאינו ידוע כבר ביטל מהלילה, ואת החמץ הידוע לו אינו מבטלו שהרי עדיין זוכה בחמץ שמשייר לשבת. ומשיירים או מכינים פת לצורך השבת מזון שתי סעודות לערבית ושחרית בלבד שיעור שלא ישרא כלום מהחמץ, ומניחו במקום מוצנע. אע"פ שהלכה כחכמים שמצוות תשבייתו מתקיימת בכל אופני הביעור, שריפה או מפרר וזורה לרוח או זורק לים, מכל מקום המנהג לשרפו. ונהגו רבים לשרוף ההושענות בשריפת חמץ או בתנור לאפיית מצות.

הכנת התבשילים לשבת: אין מבשלין לשבת זו תבשיל חמץ בסיר ובקדרה, ולא פת הצנומה מפורזת או מיובשת בקערה וכיוצא באלו, מפני שהם נדבקים בבלי ויצטרך להדיחן בשבת. ומנהגינו ידוע דמאחר שכבר הכשירו המטבח כולו לפסח, אין מבשלין לשבת זו שום תבשיל כגון בשר או דגים אלא כשהם בודקים שאין בהם חשש חמץ. וטוב לבשל בכלים חדשים, וכן המנהג לבשל לשבת זו בכלים המיוחדים לפסח, ושופכים התבשיל מהם בשעת הסעודה לתוך כלי החמץ קערות וצלחות שהאכילם לצורך סעודת של שבת. ואין מבשלים לשבת זו את המאכל הנקרא כובאנה כיון שנזכר בקדרה. היום שיש כלים חד פעמיים רצוי להשתמש בהם ולזרוק אותם אחר האכילה. שכן ובישל מאכל חמץ ויש חמץ דבוק בקדרה ואי אפשר לקנחו ביד, יש להדיחו מעט להעביר החמץ אע"פ שאסור להדיח כלים בשבת, כאן מותר כדי להעביר את החמץ.

עירובי חצרות: נהגו לעשות עירובי חצרות ושיתופי מבואות בערב פסח לכל השנה ויעשנו בשנה זו בערב שבת. ויש שהיו עושים בכל ערב שבת. מנהג רוב הקהילות להניח עירוב חצרות בכל בית הכנסת, ויש שנהגו שרב המקום מניח עבור כל אנשי המקום.

י"ד ניסן - פרשת צו - ערב פסח - שבת הגדול

שבת הגדול: שבת זו נקראת שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו, אך לא נהגו בקהילותינו לומר 'שבת הגדול מבורך'. בשנה זו מקדימים את דרשת שבת

תפלת שחרית והפטרה: בשבת זו משכימים להתפלל שחרית מוקדם, וצריך להזהיר החזנים שלא יאריכו בתפלה כדי שיהיה להם שהות לסעודת השבת ושלא יהיה להם מכשול באיסור חמץ. בכל שבת הגדול נהגו רוב הקהילות [הרבה מהשאמי וחלק מהבדלי] להפטיר 'וערבה', וחוזר הקורא על הפסוק 'הנה אנכי' כדי לסיים בדבר טוב. ויש שנהגו שאין מפטירים 'וערבה' אלא כשחל ערב פסח בשבת כמו בשנה זו, וכמ"ש הלבוש (ס' תל ס"א) ובה"ט שם (ס"ק א). ומנהג חלק מהבדלי להפטיר תמיד את הפטרת פרשת השבוע.

ביעור החמץ שנשאר: לאחר שגמרו סעודת שחרית מנערים המפה שאכלו עליה פת, ומקנחים באצבע את הקערות והצלחות ומשליך את הקינוח לאיבוד, וגונזים את הכלים עם שאר כלי החמץ אבל אין צריך להוציאם מרשותו. ואם נשאר כזית פת, קודם תחילת שעה ששית נותנים אותו לגוי באופן שאין איסור הוצאה לרשות הרבים דהיינו דרך הערמה שיתן לו בסתם ולא יאמר לו להוציא לרה"ר, וכן דוקא כשנותן דבר מועט שהוא כדי סעודה אבל הרבה בבת אחת אסור דמוכח שכוונתו להוציא. ואם אין בחמץ כדי נתינה לגוי או שאין גוי ליתן לו, כופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ובמוצאי יו"ט שורפו. וכן היה המנהג. [בארץ ישראל יש מפררים את החמץ בפח האשפה או נותנו לכלבים או בבית הכסא, אבל בקהילותינו הקפידו לא להשליכו לכלבים או לבית הכסא משום בזיון אוכלים]. ואחר כך מכבדים החדר שאכלו בו ורוחצים ידיהם.

ביטול: אחר ביעור החמץ אומר הביטול של יום בנוסח כל חמירא וכו'. ואע"פ שלא נשאר לו פת ולא שום חמץ אחר, יאמר הביטול כדרך שהוא מבטל בשאר שנים. ויזהר לאמרו גם כן קודם שיתחיל שעה ששית ואומר 'כל חמירא דאיפא פרשוני דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיא ודלא בערתיא להוי פטיל וחשיב כפערא דארעא'. ואם אינו מבין לשון ארמי, 'לאמר בלשון הקודש' 'כל חמץ שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו שביערתי ושלא ביערתי הרי הוא בטל והרי הוא כפער הארץ'.

מנחה: מתפללים מנחה גדולה ואין מאחרים יותר כדי שיאכלו סעודה שלישית קודם שעה עשירית. אין אומרים צדקתך במנחה, ויש מהבדלי שנהגו לאומרו. לא נהגו לקרוא את ההגדה במנחה, אך מקצת קהילות [כמו ק"ק בידעא] נהגו במנחה זה ואף בע"פ שחל בשבת נהגו כן. יש שנהגו ללמוד בערב פסח בהרמב"ם הלכות קרבן פסח, וגם בשנה זו נוהגים כן כיון שקרבן פסח דוחה שבת.

איסור אכילת חמץ: חמץ אסור באכילה מתחילת שעה חמישית מהיום, ואף שמן הדין מונים את שעות היום מהנץ החמה, מכל מקום משום חומרא דחמץ נהגו למנות מעלות השחר.

איסור אכילת מצה בערב פסח: אסור לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהא היכר לאכילתה בלילה. ומצה עשירה מותר [קודם שעה עשירית]. אך אסור לאכול מאפה שנעשה מקמח מצה [היינו מצה שנאפית כדירה]. אפילו אם לשו את הקמח מצה עם יין ושמן ונאפית בשנית. - מצה מבושלת, אם נתפוררה ואין בה כזית, כגון מאכל הנקרא 'עציס', מותר לאכול בערב פסח, כיון שאין בה טעם מצה. ואם יש בחתיכות כזית, יש אומרים שמותר, ויש אוסרים, ולכן יש להחמיר לכתחילה. [ראה שת"ז ס' תעא ס"ק ח, שער הציון אות יט, וכה"ח ס"ק לה]. - מצה מסוגנת, יש דעות בין הפוסקים.

זמן איסור אכילת מיני דגן: משעה עשירית ואילך אסור לאכול מצה עשירה ושאר מיני דגן, כדי שיאכל מצה לתיאבון. ומותר לאכול פירות, ויקות, בשר, דגים ושאר מיני מאכל, אך לא ימלא כריסו מהם. - לא נהגו להמנע מאכילת חזרת [-חסא] בערב פסח, ראה שתילי זתים ס' תסח ס"ג.

סעודה שלישית סעודה שלישית שזמנה אחרי תפלת מנחה של שבת, אי אפשר לקיימה לא בפת חמץ ולא במצה, ויכול לקיימה בכזית פת ממצה עשירה, ויש אומרים שרשאי לקיימה ברביעית יין. והמנהג לקיימה במיני פירות או בשר או דגים, ובשר ודגים עדיף מפירות. אך נזהרים שלא לאכול יותר מכזית כדי שיוכל לאכול מצה לתיאבון, ויש מקיימים אותה בכזית פת שעושים ממין קטנית שקורין דורה שברכותו שהכל. וכן היה מנהגו של מאור גולת תימן רבינו השת"י לקיים סעודה שלישית במעט בשר עם מעט לחוח העשוי מקמח דורה. (ראה שו"ת רביד הזהב ס' טל).

איסור הכנה: אע"פ שמצוה שיהיה שולחנו ערוך מבעוד יום שלא יאחר בעריכת הסדר, מ"מ בשבת אסור להכין את המטות והמצעות להסיבה ושאר הדברים, שאסור להכין משבת ליו"ט. [ואם יש באפשרותו, נכון להכין מה שיוכל כבר מערב שבת כדי שלא יאחר בעריכת הסדר]. יש אומרים שאין לטבול בשבת אחר הצהרים לכבוד יו"ט דמוכח שעושה לצורך יו"ט ואסור משום הכנה, אלא טובל בערב שבת גם בשביל יו"ט, וכן רשאי לטבול בשבת בבוקר ולכוין בטבילה לכבוד יו"ט.

ט"ו ניסן - יום ראשון - יום טוב א' של פסח - ליל הסדר

ערבית ליל יום טוב: אומרים מזמור של החג הודו לה' כי טוב וכו' יאמרו גאליה, אשרי האיש, למה רגשו, הללויה. הרב מסדיר את התפלה. אחר ברכת השכינים מוסיפים את הפסוק 'אלה מועדי ה''. תפלת לחש מוסיפים 'ותודיענו' [המנהג בחז"ל היה שהציבור מכוונים להגיע לתודיענו יחדיו, והרב אומר ותודיענו בקול רם מאחר ולא היה מצוי בידם סידורים ולא כולם ידעו נוסח זה בע"פ, אך בזמנינו שיש לכולם סידורים אין צורך בכך]. אין אומרים ויהי נועם כלל. מיד אחר תפלת לחש אומרים הלל שלם בברכה, ובבלדי נהגו שלא לברך עליו, ומקצת קהילות לא אמרו הלל. ומכל מקום ש"צ שהוא מהנוהגים שלא לברך על ההלל, ועובר לפני התיבה במקום שנוהגים לברך על ההלל, צריך לברך. אחר ההלל אומר הש"ץ קדיש תתקבל, הרבה קהילות נהגו להוסיף כאן כל מיתת האדם מזמור 'בצאת ישראל'. אחר כך אומרים יגדל, ובבלדי אין אומרים יגדל ביו"ט. אחר התפלה לא יסיח דעתו מקדושת היום אפילו רגע אחד, וימרה לילך לביתו לקיים את מצוות היום בשמחה ובטוב לבב להראות כאילו הוא עתה יצא מצרים.

הדלקת נרות: כשכא לביתו אם האשה לא הספיקה להדליק נרות של יו"ט שחמת שעסוקה בהכנת צרכי הסדר, נהגו שהאיש מדליק במקומה. יש שנהגו לברך על נר של יום טוב, ויש שנהגו שלא לברך. ומ"מ ברכת שהחיינו המנהג שאין מברכות.

אפיית המצות: כשחל ערב פסח להיות בשבת נהגו לאפות את המצות במוצאי שבת בליל יו"ט, אך בזמנינו רגילים לאפות את המצות מצוה מלפני השבת.

עריכת השלח: אחר צאת השבת מכינים את מקומות הישיבה עם כרים וכסתות להסב עליהם כבני חורין. ומציע את המצעות הנאים והחשובים שבביתו משום "זה אלי ואנוהו". המנהג לסדר את השלחן באופן שלא

לוח הלכות ומנהגים כמנהג קהילות קדש תימן - חודש ניסן

על פי הלכות ומנהגים - הלכה ומסורה

ההגדה בפסקת 'בבהילו יצאנו ממצרים', והמסובים אומרים יחד עמו בקול רם ובמתן נענימה הקרובה לקריאת המשנה. ויש שנהגו שאת הקטע הראשון של בבהילו עד מה נשתנה אמר הגדול לבד ומשם ואילך אומרים כל המסובים יחד. ומנהג צפון תימן שכל אחד קורא פסקא מההגדה ולא כולם קוראים יחד. אמירת 'מה נשתנה' המנהג שכולם אומרים יחד ולא רק הבן. נהגו להעמיד ילד לומר 'מא כפר' כדי שיבינו הנשים, ואחר אמירתה מקבל ביצה לאוכלה בתוך הסעודה. ויש שגם היו נותנים בידו כוסית יין בעת איירתו. ואחר שמסיים, מכריז הגדול 'והדא אלגואב' וממשיכים כולם 'עבדים היינו'.

באמירת 'הא לחמא עניא' יש שנהגו להגביה את המצה השמורה לאפיקומן שצורה על כתפיהם, ויש שנהגו להניח ידיהם על המצות. באמירת 'היא שעמדה', יש נוהגים כדברי המקובלים שכתבו להגביה את הכוס מ'היא שעמדה' עד 'מצילנו מידם'. לפני אמירת 'בד חזקה' נהגו רבים שהגדול אומר את מדרש חז"ל 'אמרו רבותינו ז"ל כשירד וכו'.

וכשמגיעים למופתים זה הדם, מביאים לפני הגדול כוס יין נפרדת [ויש שנהגו לעלות זאת מתוך הכוס שמוגו לו לכוס שני], ואוחז אותה ביד שמאלו, וכשמגיעים ל'דם ואש ותימרות עשן', אומר לבדו בקול רם והמסובים עמו בלחש, וטובל 'אצבעו ביין באמירת 'דם' ומתיז באצבעו מתחת לשלחן או על מצע שפורסים מתחת לשלחן להשליך עליו פסולת המאכלים והקליפות. ויש שנוהגים להתיז לתוך כלי ריק, ויש שנהגו לכלי שבור או לתוך עפר שבכלי. וכן עושה באמירת 'ואש', וכן באמירת 'ותימרות עשן'. כשמגיעים ל'אלו עשר מכות' אומר הגדול פיסקא זו לבדו בקול רם והמסובים עמו בלחש, וממשיך באמירת עשר המכות וטובל באצבעו ביין, ושוּפּוּף על כל מהו ומכה, וכן ב'דצף צד' שא"ב. סך השפיכות למנהג זה שש עשרה, הרומו לחרבו של הקד"ה. ויש נוהגים שאין שופכים באמירת דם ואש ותימרות עשן, רק באמירת המכות, וסך השפיכות למנהג זה הוא שלש עשרה. הנוהגים לשפוך לתוך כוס, שופכים את היין למקום שאין עוברים שם רגלי בני אדם. והיין שנשאר בכוס ששפכו ממנו, יש שנהגו גם כן לזרוקו, ויש משלימים ממנו לאחד מהמסובים לכוס שני. ויש שנהגו לשפוך מתוך הכוס עצמו ולא באצבע, והם השתדלו שלא ישאר יין בכוס עם גמר השפיכות.

כשמגיעים לפסקת 'פמה מעלות טובות' אומר גדול המסובין בקול רם, ועל כל פיסקא מגביהם המסובים מעט את השלחן ועונים 'דיינו'. ובימינו שהשולחנות גדולים נוהגים להגביה את הקערה. - בפסקת רבן גליאל מסיקא קצה המפה של השלחן כדי לגלות המצה והמרור, וכשאומרים 'מצה זו' הגדול שבמסובים מגביה קצה המצה [הפרוסה], ויש שנהגו להגביה העלינה, ויש שנהגו להגביה המצה הצרורה לאפיקומן ומנענעה בידו, וכן כשאומרים 'מרורים אלו' מגביה קצה המרור ומנענעו בידו, אבל כשאומרים 'פסח שהיו אבותינו אוכלים' יזהר לא להגביה בשר הצלי [שהוא זכר לקרבן פסח] בידו, שלא יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ. אחר סיום הפיסקא 'מרורים אלו' חוזרים ומכסים את השלחן במפה.

כשמגיעים ל'לפיכך' מגביה כל אחד כוסו בידו, ויש שנהגו שרק הגדול אוחז כוסו בידו. ואומרים עליו ב' פרקים הראשונים של ההלל, וברכת אשר גאלנו. ויש שבסיום פסקת 'לפיכך' מניחים הכוס מידם, וחוזרים ומגביהים אותו בתחילת הברכה.

אומרים את ההלל בקריוי ובישיבה [שאיין צריך עמידה בקריאת הלל זה]. יש שנהגו שהגדול אומר כל הפרקים, ורבים נהגו לחלק את אמירת הפרקים בין המסובים, אך לא יתנו לקטן לומר פרק בהלל, כיון שאינו מוציא את הגדול ידי חובה, ואם נתנו לקטן, יזהרו לומר עמו את מה שהוא אומר. יש שנהגו שבאמירת הללויה מגביהים מעט את השלחן.

אומר הגדול שבמסובים ברכת אשר גאלת [ויש שנהגו שאומרו בעמידה] ומוסיפים בה פסקת 'אתה גאלת' ואין בזה חשש הפסק. בנוסח הברכה אומרים 'ונאלל שם מן הזבחים ומן הפסחים' מקדימים את הזבחים גם כשחל במוצאי שבת.

מנהג הבלדי וחלק מהשאמי, לברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס, גם על כוס שני ורביעי, [אך אין אומרים 'סברי מרנן' רק על כוס ראשון, ויש שנהגו לומר סברי מרנן על כל כוס וכוס. ויש שנהגו רק על ראשון ושלישין], ורבים מהשאמי נהגו שלא לברך על כוס שני ורביעי. שותה כוס שני בהסיבה, ואם שתה בלא הסיבה קוזה ושותה בהסיבה, בלא ברכה. לאחר מכן, מחזירים את הכוסות לתוך חזרת המים להדיחם.

רחצה: אחד הבנים מביא ספל וקערת מים לנטילת ידים, נוטל תחילה לגדול שבהם, ואחר לשאר המסובים. כל אחד מברך בקול רם ועונים אחריו אמן. ואין מועילה הנטילה שנטלו לטיבול הכרפס, כיון שמסח דעתו בשעת קריאת ההגדה.

מוציא מצה: מסירים את המפה מעל השלחן, הגדול שבמסובים נוטל את המצות ואוחזים בין שתי ידיו בעשר אצבעותיו [לנוהגים ג' מצות, נוטל ב' השלימות והפרוסה ביניהם, ולנוהגים ב' מצות מניח הפרוסה על גב השלימה] ומברך המוציא, לאחר מכן בוצע מהשלימה ומהפרוסה, ומחלק לכל אחד ואחד מן המסובים מהשלימה ומהפרוסה, ובעת שאוחז כל אחד מהמסובים המצה בידו, כשהוא מחזיק בקצהו בראשי שלש אצבעות יד ימינו [גודל אצבע ואמה] מברך הגדול על אכילת מצה ואוכלים מהסבה, כן מנהג רוב ערי תימן וגליליות, ויש מקומות שנהגו לברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ בוצע. - יש שנהגו לאכול שני כזיתים, כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה [כמו שכתוב בשו"ע ס"ל תעק ס"א ושת"י ס"ק ז], ויש שנהגו לאכול כזית אחד בלבד, ומצפים מהשלימה והפרוסה, ויש שנטלו כזית כפי שהזדמן ולא דקדקו שיהיה מהשלימה מהפרוסה. ועכ"פ אין מספיק לכל המסובים, נותן לכל אחד מעט, והם משלימים ממצות שמורות שלפניהם. - יש שנהגו לטבל המצה במלח, ויש שנהגו לטבל המצה בחרוסת, ויש שנהגו בלא טיבול כלל. - אחר שבירך 'על אכילת מצה', לא ישך בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל הכורך, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה גם לכריכה זו. ואם שח, אינו חוזר ומברך על הכורך. - צריך לאכול המצה קודם חצות, שכן המצה והמרור הוקשו לקרבן פסח, ואם עבר חצות, יאכל המצה בלא ברכת 'על אכילת מצה'. - לא ישהה באכילת המצה יותר מכדי אכילת פרס [כארבע דקות].

יעבור על המצה, מסביב לשלחן בקצהו מניחים צנן עם עליו להידור, על הצנן מניחים עלי חסא למרור, ועליהם שכבה של פטרוזילא [או צנן או כרת כדלהלן] לכרפס לטיבול ראשון, אחר כך מניחים קערות עם מי מלח או חומץ באופן שיהיה הכי קרוב למסובים לצורך טיבול ראשון. באמצע השלחן מניחים מגש עם המצות [לשאמי שלש מצות ולבלדי שת מצות], ומכסים אותם במפה יפה. הנוהגים לטבול את המצה במלח, מניחים סמוך להם גם כן קערית עם מלח. אחרי המצות נותנים את החרוסת [ויש שנהגו לרכך אותה ולתת בה יין ומעט חומץ לצורך טיבול הכרפס], ויותר רחוק מזה מניחים בשר צלי וביצה מבושלת, ואף כשחל במוצאי שבת מביאים שני תבשילים [אע"פ שהתבשיל זכר לקרבן חגיגה, ובשנה כזאת לא היה חגיגה, כי בשבת אין מביאים קרבן חגיגה שאינה דוחה את השבת, מ"מ מביאים תבשיל כיון שזה רק זכר בעלמא, ואין חוששים שיאמרו לכשיבנה בית המקדש אשתקד מי לא הבאנו]. ואחר כך מכסים במפה נאה את כל השלחן ואת הקערה הגדולה שעליה מונחים על צרכי הסדר. [ראה ס' תעג ס"ד ובשת"י שם, מגיד מראשית עמ' ג]. מכינים כוסות שמזזיקים לא פחות מרביעית, שהוא 86 גרם כמנין כ"ס.

מצוות היום: מן התורה, מצות סיפור יציאת מצרים, ומצות אכילת מצה. ומדברי סופרים, מצות שתיית ארבע כוסות, ומצות אכילת מרור, ומצות הסיבה.

קדש: יש נוהגים לפתוח את הסדר בתפלת 'רבש"ע אתה יודע כי בשר ודם אנחנו' [וכפי שהעלה תפלה זו מהר"ץ במהדור"ק]. בעלת הבית מוזגת את הכוסות לכל המסובים, ואחד הבנים נותן לכל אחד כוסו בשתי ידיו והמקבל מקבלו בשתי ידיו, ואוחזו ביד ימין.

סדר הקידוש 'יקנה"ז, יין קידוש, נר, הבדלה, זמן: כוס ישועות, הודו לה', רבים נהגו להוסיף מזמור לדוד, אלה מועדי ה', סברי מרנן, הגפן, ברכת הקידוש, ומנהג תימן להוסיף בתוך ברכת הקידוש "תרומה הבדילנו מכל עם" ואין חוששין משום הפסק. ברכת הנר, אין מברכין על הבשמים במוצאי ליל"ט משום דשמחת יום טוב ואכליה ושתיה מועיל כמו בשמים [שו"ע ס' תצא], ברכת הבדלה בנוסח 'בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת וכו' וחזותם 'המבדיל בין קדש לקדש'. טעה וחתם 'המבדיל בין קדש לחול', אם נזכר בתוך כדי דבור יתקן, ואם נזכר לאחר כדי דבור, יש אומרים שחוזר לראש הברכה, ויש אומרים שאינו חוזר, וספק ברכות להלך. ואח"כ מברך שהחיינו. - יש שנהגו לומר בלחש עם המברך את כל הקידוש. מקדשים מעומד [אך הנשים, יש שנהגו דרכם בשאר ימות השנה שיושב בשעת הקידוש], ויש שנהגו לקדש מיושב משום דרך חירות, ויש שנהגו שרק המקדש עומד ושאר המסובין יושבים. - הנוהגים לברך בורא פרי הגפן רק על כוס ראשון ושלישי, יכונו לפטור בברכת בורא פרי הגפן את כוס שני. בברכת 'שהחיינו' מלבד הכוונה על עיצומו של יום, ראוי לכוין לפטור בברכה זו את כל מצות הלילה: מצה ומרור, ארבע כוסות, הגדה והלל. שכח לברך שהחיינו, יכול לברך אותה כל ימי החג אפילו בלא כוס.

יושבים ושותים את הכוס בהסיבה על צד שמאל, ואם הבט על צד ימין לא יצא וצריך לחזור ולשתות בהסבה. ואם היין מזיק לו, יכול בשעת הדחק לסמוך על המקילים שיצא בדיעבד. מנהג תימן שאין הנשים מסבות כלל. - צריך לשתות את הכוס ביד ימין, ואם הפסיק יותר מכדי אכילת פרס, צריך לחזור ולשתות. - לכתחילה צריך לשתות את כל הכוס, ובדיעבד מספיק רוב כוס, ואם אין לו מספיק יין או שקשה עליו השתיה, או לכתחילה יכול לשתות רוב הכוס. ומכיון שיש אומרים שאפילו אם הכוס גדול צריך לשתות רובו, לכן יקח כוס קטן וישתה רובו. - אין מברכים אחריו ברכת 'על הגפן' כיון שהוא נפטר בברכת המזון. - בין כוס ראשון לשני מותר לשתות יין [לנוהגים לברך על כל כוס וכוס, זה דוקא אם היה דעתו לכן בברכה על הכוס הראשון שאז אין צריך לברך עליו], אבל ראוי שלא לשתות כדי שלא ישתכר וימנע מעשיית הסדר. ושאר משקים שאינם משכרים, מותר. - אחר ששתו כוס הקידוש מדיחים את הכוסות בתוך קערת מים המוכנה לכך.

ורחץ: נוטלים ידיהם משום טיבול במשקה של הכרפס. מנהג השאמי שאין מברכים על נטילה זו, ובבלדי נהגו לברך [וראה הלכה ומסורה קובץ כה עמ' שעה].

כרפס: תקנת חכמים להטביל ירק ממיני הירקות, כדי שיראו התינוקות וישאלו, ונהגו ככרפס שקבלה בדינו שהוא הירק הנקרא 'פטרוזילא', ויש שנהגו לקחת 'צנון', ויש שנהגו ב'פרת'. ואין ליקח ירק ממיני המרור לטיבול ראשון, שאם יאכל מרור בטיבול זה, שוב לא יוכל לברך על אכילת מרור אחר שכבר מילא כרסו ממנו. הגדול מברך על הירק 'בורא פרי האדמה' ומכין להוציא את כל המסובים. יש אומרים לכוין בברכה לפטור את המרור שבתוך הסעודה, ויש אומרים שלא יכוין לפטור. אחר הברכה, מטבל את הירק בחומץ או במי מלח או ביין, ויש שנהגו [בעיקר בקהילות הבלדי] לטבל בחרוסת. - הכרפס יש שנהגו לאכול בהסיבה אך לא בתורת חיוב, ויש שלא נהגו להסב. - יש שנהגו לאכול כזית מהכרפס, ויש שנהגו לאכול פחות מכזית כדי לצאת מספק ברכה אחרונה, אך מכל מקום אף אם אכל כזית אין מברך אחריו.

יחץ: מנהג השאמי ומקצת הבלדי שחוצים את המצה האמצעית קודם ההגדה כדי שתאמר ההגדה על לחם עוני. [ומנהג רוב הבלדי לחצות סמוך לברכת המוציא]. לאחר שחצו את המצה האמצעית, נוטל את החלק הקטן ומניחו בין המצות השלימות, ואת החלק הגדול צור במפה נאה או בטליתו לשמרו לאפיקומן [ויש שלא דקדקו בגודל החלקים]. וצוררו על שכמו במשך קריאת ההגדה, ויש שנהגו להניח תחת המפה. אין מנהגינו להניח לילדים לגנוב האפיקומן, ויש לימנע מנוהג זה. אחר 'היחץ', מכסה את השלחן במפה, וזהו במקום עקירת השלחן שתקנו חכמים כדי שיראו התינוקות וישאלו. ויש שנהגו לעקור השלחן מלפני הגדול שבבית.

מגיד: מוזגין כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה מוזגין כוס שני לפני הסעודה, ויש אומרים הטעם כדי לומר עליו את ההגדה וחצי ההלל. ומוזגים גם לשאר המסובין לפני ההגדה, ויש שנהגו למזוג לשאר המסובין רק כשמגיעים לפסקת 'לפיכך'. מנהג רוב הציבור שאין אוחזים את הכוס בכל אמירת ההגדה, רק כשמגיעים לפסקת 'לפיכך'.

קודם ההגדה בשיחה, אלא לצורך גדול. פותח הגדול שבמסובים באמירת באמצע ההגדה

מרור: נוטל כל אחד כזית מן המרור [חסא], אחר שכולם מחזיקים את המרור בידם ומוכנים לשמוע את הברכה, קודם שמטבילים בחרוסת, מברך הגדול שבמסובים על אכילת מרור. ואין מברכים 'בורא פרי האדמה' מטבילים מקצת המרור בחרוסת, ולא ישוה אותו בחרוסת כדי שלא יבטל טעמו. אוכלים אותו בלא הסיבה, ואם רצה להסב רשאי. ולעסנו היטב, כיון שאם בלע מרור לא יצא. וצריך לאכול המרור קודם חצות, ואם עבר חצות, יאכלנו בלא ברכה.

שיעור הכזית למצה ומרור: בשיעור הכזית נחלקו המנהגים, יש שנהגו חצי ביצה, ויש שנהגו שליש ביצה, ויש שנהגו רבע ביצה. ומקום מקום משערים אותו באומד ובמראית העין ולא במשקל, ולכן המנהג לקפל את המצה או את המרור, ולבחיצת אצבע קצת כדי שאם בהם חלל יתמערך, כי החלל אינו מצטרף לשיעור כזית. וזה דוקא חלל ממש אבל אם אין חלל במצה, אפילו שהיא רכה ועשויה כספוג, אין צריך למעכה.

כורז: נוטל כזית מצה מהמצה התחתונה וכזית מרור, וכורך את המצה במרור, באופן שהמרור מבחוץ והמצה בפנים, ומחלק לכל אחד ואחד כזית מהמצה, ואם אין מספיק אפשר להשלים לכזית ממקצת אחרות, אחר שכולם מוכנים עם הכורך, אומר הגדול שבמסובים: 'בלא ברכה, זכר למקדש, פהלל הזקן שאמר, על מצות ומוררים יאכלהו', אחר כך מטבילים הכריכה בחרוסת ואוכלים אותם ביחד בהסיבה, ואם לא הסב לא יצא. במקצת מקומות לא נהגו לכרוך את המצה בתוך המרור, אלא לאכלם יחד.

שלחן עורר: אחר שאכלו מהכורך מחלקים הביצה ובשר הצלי למסובים, כי מנהגינו לאכול צלי בלילי פסחים [ויש מקומות כמו ק"ק בידא שנהגו שלא לאכול צלי בלילי פסחים], ואוכלים תחילה הביצה שהיא זכר לחגיגה, ואחר כך אוכלים הצלי שהוא זכר לקרבן פסח. לאחר מכן אוכלים סעודת יום טוב, ואם היסב בשעת אכילתו הרי זה משובח. יזהר שלא למלא כרסו מהסעודה, כדי שלא תהיה אכילת האפיקומן ושתיית שתי הכוסות אכילה ושתייה גסה.

צפון: בגמר הסעודה, אוכלים כזית מהאפיקומן הצפון [הטמון], הגדול מחלק לכל המסובים כזית, ואם אין מספיק לכולם, משלים מצות אחרות שעל השלחן. אין מטבילים את האפיקומן בשום טיבול. וצריך לאכול בהסיבה, ואם לא הסב, יצא בדיעבד. [אך אם קשה עליו האכילה, ראוי לכתחילה לחזור ולאכול כזית נוסף בהסיבה]. צריך לאכול קודם חצות. יש שנהגו לשייר פרוסה מהאפיקומן, ומניחין אותה במקום מוצנע לסגולה לשמירה, וקבלה מאבותינו שיש בה סגולה למקשה לילד להאכיל אותה מפרוסה זו.

אסור לאכול האפיקומן בשתי מקומות, כיון שאכילתו זכר לקרבן פסח, ופסח אינו נאכל בשתי חבורות ולא בשתי מקומות. ואף בחדר אחד אם יושבים שתי חבורות בשתי שולחנות והופכים פניהם זה מזה, אין לאכול מקצתו בחבורה אחת ומקצתו בחבורה אחר, שחשוב כשתי מקומות.

אחר אכילת האפיקומן אין לאכול שום דבר אפילו לא פירות, וכן אין לשתות, כדי שישאר טעם מצה בפיו. ומותר לשתות מים. ויש אומרים שאף קפה ותרדמת כמים ומותר. ולענין מעשה יש שנהגו שלא לשתות כלום אחר האפיקומן אף לא מים. ויש שנהגו היתר בשתיית מים, ויש שנהגו היתר אף בשתיית קפה ותה.

אומרים דברי תורה על השלחן, ואומרים המזמורים "מזמור לדוד" "ולמנצח נגנינות". מכסים את המצות שנשארו על השלחן, נוטלים מים אחרונים ומקפידים לרחוץ מחוץ השלחן, אין המברך מתחיל לברך עד שיוציאו את המים אחרונים.

ברך: מוזגין כוס שליש לכל המסובים, ומברך עליו ברכת המזון, אע"פ שבשאר ימות השנה אורח מברך ברכת המזון, בליל הסדר נהגו שגדול המסובים הוא המברך. ויש שנהגו ליתן לאחד מהמסובים. אחר ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן, ושותהו בהסבה, ולא יברך אחריו 'על הגפן'. שנה הכוס בלא הסיבה חוזר ושותה בהסיבה [ולנוהגים לברך על כל כוס וכוס יחזור ויברך בפ"ה], שהרי הסיח דעתו מלשנות עוד, אולם לנוהגים לברך על כוס ראשון ושלישי, חוזר ושותה בלא ברכה. מדיחים את הכוסות לפני מציגת כוס רביעי.

אסור לשתות בין כוס שלישי לרביעי, שמא ישתכר ויישן ולא יגמור את ההלל, ויש מפרשים מפני שנראה כמוסיף על הכוסות.

הלל: מוזגין כוס רביעי לפני כל המסובים, הגדול שבמסובים פותח באמירת פסוקי 'שפוך חמתך' ברגש תחינה. ברוב המקומות לא נהגו לפתוח הדלת, ויש שנהגו בכך. כי להזהיר לומר את ההלל ושתיית כוס רביעי קודם חצות, וכן מנהג רוב המקומות. [ומכל מקום אם לא הספיקו, יברכו ברכת הלל אף אחר חצות]. אף קהילות לא נהגו לזהר בכך. וכשמגיעים לנשמת כל אחד ואחד אוזן כוס בידו. אחר ברכת ההלל וברכת בורא פרי הגפן לנוהגים לברך על כל כוס וכוס, שותה את הכוס בהסבה, ואם לא הסב, יחזור וישתה בהסיבה, וצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן, כיון שהסיח דעתו מלשנות עוד. אחר שתיית כוס רביעי, מברך הגדול ברכה אחרונה 'על הגפן' ומוציא את כולם ידי חובה.

אין מנהיגו לשתות כוס חמישי לומר עליו הלל הגדול. אך מי שהוא תאב הרבה לשתות, יכול לשתות כוס חמישי באופן שלא יאמר הלל הגדול על כוס רביעי, ולאחר שתיית כוס רביעי ימוזג כוס חמישי, ויאמר עליו הלל הגדול. - ברוב המקומות לא נהגו בכוס של אליהו, אבל יש מקומות שנהגו בזה.

נרצה: כלומר, מאחר שעשה כל הסדר המבואר וקרא ההלל אז מעשיו רצויין לפני השם יתברך.

חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטטנו שניה. ויש שהיו ניעורים כל הלילה בדברי תורה והלכות הפסח ושירי שבח לבורא יתעלה. רבים נהגו לומר אחר הסדר שיר השירים יחד בנעימה ורונה. ויש שנהגו להוסיף שיר חד גדיא ועוד משירי הפסח. - מנהיגו לקרוא קריית שמע שעל המטה בליל הסדר, כסדר אמירתה בשאר לילות, וכפי שהשמיט השת"א את הגהות הרמ"א בסימן תפ"א ס"ב, ויש שנהגו שלא לאמרו כלל, ויש שנהגו לומר רק פרשת שמע בלי שאר הדברים שאומרים בשאר לילות, משום שהוא ליל המשומר מהמזיקים.

תפלת שחרית של יו"ט: במזמורים שקודם ברוך שאמר אחר "יושב בסתר עליין" נהגו בהרבה קהילות להוסיף את המזמור של החג, ויש שלא נהגו להוסיף. אחר ברוך שאמר אומרים 'מזמור טוב להודות' ומדלגים את התיבות 'שיר ליום השבת' (ע"פ סידור כנסת הגדולה, וישנם מנהגים נוספים בזה) ומנהג הבלדי לומר מזמור לתודה. אחר חזרת הש"ץ מברך

ש"ץ על ההלל ומתכוין להוציא יד"ח את הציבור, וגומרין את ההלל יחד, ויש שנהגו לאומרו בקירוי, ורואה בענין זה לעיל בענין הלל בחג הסוכות. קדיש מתקבל. החזן פותח 'יהי ה' אלהינו וכו', יש שנהגו לומר קודם הוצאת הספר התפלה ליו"ט של פסח שחיבר בעל החדת ימים, בספר ראשון קוראים חמשה בפרשת בא "משכו וקחו לכם צאן" (שמות יב כא) [הסימן לסדר הקריאות בימות החג "משך וקחו", קדש בכספה, פסל במדברא, שלח בוכרא'], יש מקפידים שלא יעלה קטן למנין חמשה. העולה חמישי אומר קדיש, למנצח, מוציאם ספר שני, ואומר החזן 'הכל תנו' וכו' ומברך את הציבור 'תזכו לשנים רבות' וכו' ומשיבים לו 'בחייך ובימיו הטובים'. קוראים בפרשת פנחס "ובחודש הראשון" (במדבר כח טז), למנהג השאמי אומר קדיש, למנהג הבלדי אינו אומר קדיש, מזכיר יו"ט בברכת ההפסדה באמצעה ובחתימה.

תיקון הטל: אומרים תיקון הטל [ישנם מנהגים חלוקים בזמן אמירתו, מנהג ק"ק מרכז תימן לאומרו אחר מי שברך והשכבות קודם ה' הושיעה, ויש שנהגו לאומרו לאחר החזרת ס"ת להלל, ויש שנהגו לאומרו בחזרת הש"ץ בתוך ברכת מגן אברהם אחר אמירת 'למען שמו באהבה' אומר שזופת שמש עד 'מגן הוא לכל החוסים בו' ומסיים הברכה, וכן בברכת אתה גבור אומר 'שלח רוחך הטוב' וכו'], בתפלת מוסף מתחילים לומר 'מוריד הטל' בתפלת לחש. ואף למנהג השלישי שאומרים תיקון הטל בתוך חזרת הש"ץ, אם לא הכריזו קודם התפלה לומר מוריד הטל, רשאי היחיד לומר מוריד הטל בתפלת לחש קודם הש"ץ (ראה שתילי זתים סי' קיד ס"ק ה).

בציעת הפת בכל ימות החג: יש שנהגו לקיים דין פרוסה בבציעת הפת בכל ימי הפסח, דהיינו לנוהגים בליל הסדר בשלש מצות בוצע כל ימי הפסח בחול על ככל ומחצה, וביום טוב ובשבת חול המועד על שתיים מחצה. והנוהגים בכלל הסדר בשתי מצות, בימי חול המועד בוצע על פרוסה, וביו"ט ובשבת חול המועד על ככר ומחצה. ויש שלא נהגו במנהג זה, אלא דין שאר ימי הפסח כשאר ימות השנה שבשבת ויו"ט בוצע על שני ככרות, ובחול המועד על ככר אחד.

תפלת מנחה: קודם תפלת מנחה מתאספים ללימוד הלכות החג בשתילי זתים, ומסיימים עזרי מעם ה', רבי חנניא, קדיש דרבנן, ותפלת מנחה, ואומרים מזמור של החג. המנהג בחו"ל היה לעשות סעודה אחר תפלת מנחה ללוות את יציאת יו"ט כבבד (ראה כנסת הגדולה ע"פ שפא).

מוציא יו"ט א': אומר הבדלה בחונן הדעת. בברכת השנים שואל הטל, ואם שכח ושאל גשם חוזר. [עקר רגליו חוזר לראש התפלה, לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואפילו נזכר קודם שסיים את ברכת השנים צריך לחזור לראש הברכה, ובדיעבד כתב הב"ה"ל (סי' קיז ס"ג ד"ה אם שאל מטר) שיצא יד"ח גם אם לא התחיל מתחילת הברכה]. בעבודה אומר 'יעלה ויבוא' ואם שכח חוזר. במוציא יו"ט שחל בחול אין אומרים ויהי נועם וסדר קדושה כלל, אלא אחר תפלת הלחש אומר ש"ץ קדיש מתקבל. סופרת העומר [דיני ומנהגי ספירת העומר יובאו בע"ה בחודש הבא]. למנצח על הגתית וכו'.

סדר הבדלה: אין אומרים או"א ולא 'אל ה' יאר לנו' אלא פותח כוס ישועות אשא וכו', מברך על הגפן והמבדיל, ואינו מברך על הנר כיון שיו"ט מותר בהדלקת הנר, ולא על הבשמים דביו"ט ליכא נשמה יתירה.

ט"ז ניסן - יום שני - א' דחול המועד

תפלת שחרית לחול המועד: בשחרית המנהג לומר מזמור לתודה, מזכירים יעלה ויבוא בתפלה, ואם שכח חוזר. הלל בדילוג, קדיש מתקבל, החתן פותח 'יהי ה' אלהינו' ויש מדלגים גם פסוק 'קומה ה' למנוחתך', קוראים שלשה בענין היום, העולה השלישי אינו אומר קדיש לכו"ע כיון שלא נשלמה חובת קריאת היום בארבעה גזרים, אומרים למנצח, ויש שנהגו שאין אומרים למנצח [כיון שלא נשלמה חובת הקריאה שלא להפסיק בין העולמים], רביעי קורא בספר שני בפרשת פנחס ואומר קדיש. בענין שיר של יום בשאמי המנהגים חלוקים, יש נוהגים שקודם מוסף אומר בית יעקב ושיר של יום ואחר מוסף אומר מזמור של החג, ויש נוהגים לומר שיר של יום ומזמור החג אחר מוסף, ויש שאין אומרים שיר של יום כלל אלא מזמור החג אחר מוסף.

מנחה וערבית: קודם תפלת מנחה מתאספים הציבור ללימוד הלכות החג בשתילי זתים, אחר קדיש מתקבל נהגו לומר בנעימה המזמור של חג הודו לה' כי טוב וכו', ומקצת מן השאמי לא נהגו לאמרו בחול המועד. בתפלת ערבית יש שלא נהגו לומר "והוא רחום". אם שכח יעלה ויבוא בתפלת ערבית צריך לחזור.

כ"א ניסן - שבת קדש - שביעי של פסח

קבלת שבת: אומרים סדר הקבלת שבת כבכל שבת, ויש שנהגו שלא לומר פרק 'במה מדליקין'.

תיקון: ברוב קהילות תימן לא נהגו לומר בליל שביעי של פסח 'תיקון ליל שביעי שלפסח', אך יש מקצת קהילות שנהגו לאומרו.

ותקח מרים: בתפלת שחרית מנהג רוב קהילות השאמי לומר אחר שירת הים "ותקח מרים" עד "אני ה' רופאך".

שיר השירים: אומרים שיר השירים בשביעי של פסח שנים מקרא ואחד תרגום קודם תפלת מנחה. בחו"ל אומרים הכל בשביעי של פסח חציו ביו"ט ראשון וחציו ביו"ט שני. ובארץ ישראל יש נוהגים לאמרו כולו בשביעי של פסח, ורבים נוהגים לומר חציו בשבת חול המועד, וחציו בשביעי של פסח. ובשנה זו יש מקדימים לומר חציו ביו"ט ראשון. סדר אמירתו: הרב פותח בפסוק הראשון, והציבור חוזרים עליו, והרב אומר התרגום, וממשיכים פסוק פסוק לפי סדר הישיבה. הפסוק האחרון יש מנהגים שונים באופן אמירתו, יש נוהגים שכל הציבור אומרים אותו יחד שמו"ת. ויש נוהגים שהציבור אומרים אותו שנים מקרא אחד, והרב מתרגמו. ויש נוהגים שאומרים אותו כרגיל אלא שהרב אומר. וא"כ שוב חוזרים כולם על הפסוק האחרון יחד לשם סיום. ואם נשאר זמן, קוראים רש"י על שיר השירים עד תפלת מנחה.

כ"ח ניסן - שבת קדש - פרשת שמני

ברכת החודש: אחר מי שבירך והשכבות אומר החזן ברכת החודש, יהי רצון וכו' מי שעשה נסים וכו', **בסימן טוב יהא לנו ראש חודש אייר הבא לקראתנו לשלום פיום שני ויום שלישי**. שאר מנהגי הכרות החודש ראה לעיל כ"ט חשוון.

מסכת אבות: מתחילים מסכת אבות פרק א'.

כ"ט ניסן - יום ראשון - ערב ר"ח

דיני ומנהגי ערב ר"ח, ראה לעיל כ"ט תשרי.

חמדה גנוזה

כמוהר"ר חיים בן כמוהר"ר יחיא יצחק הלוי זצוקל"ה

תשובה בעניין הדלקת חשמל בשבת ויום טוב^א

ב"ה

יום ג' ו' חוה"מ סכות תשי"ח

לכבוד

הרב עובדיה זכריה וכלל אחינו בית ישראל הגרים שם הי"ו

שלום וברכה ומועדים לשמחה

בחול המועד אסור לכתוב, אבל מותר לכתוב דברים שהם צרכי רבים ופסקי דינין וכו' כמבואר בשו"ע סי' תקמ"ה, במכל שכן דברים התלויים בחלול שבת ויו"ט. ולכן רשאי אני לכתוב תשובה לשאלתך בענין החשמל, אם מותר לפתוח ולסגור בשבת ויום טוב אם לאו.

ידוע אלו המתירין לעצמם, הם מסתכלין על לחיצת כפתור החשמל, ולא רואים אש לפנייהם, ולכן הם עוברים ח"ו ומכבין ומדליקין. ואינם יודעים מערכת החשמל ותורתו, ואם ידעו תורת החשמל, ודאי שהן יחזרו בהם ולא יעברו ח"ו, כי מי הוא זה אשר ירצה לחלל שבת ויו"ט.

הרבה ספרים חברו חבמי דורינו, הדנין בעניין איסור כיבוי והדלקה בשבת ויו"ט. ספרים אלו הוכיחו מגמ' ופוסקים, והגיעו למסקנא שאסור לכבות ולהדליק, אחרי בירור מעמיק בהיקף נרחב במערכת החשמל. דבריהם יסודתם בהררי קודש, והרוצה לעמוד על דבריהם יקח ספריהם ויעיין בהם, ואני בטוח שהם יחזרו ולא ירשו לעצמם לעבור ח"ו באיסור הדלקה וכיבוי, אלא שיש מתירין רק לפתוח ביום טוב.

אני מקוה כי מכתבי זה יתקבל ברצון לאלה המתירין לעצמם, ויחזרו בהם. ואם ירצו להוכיח להם מהרבנות הראשית שדבר זה אסור, אני מוכן.

בכל הכבוד ובברכת התורה

חיים בהרב יחיא יצחק הלוי

א. הרב חיים יצחק הלוי נולד בשנת התר"פ ונלב"ע בב' ניסן התשס"ה, שימש כרבה של העיר הרצליה, נולד בצנעא בירת תימן כבן הזקונים של כמוהר"ר יחיא יצחק הלוי, שהיה רבה הראשי של תימן. למד מפי אביו, וכשנפטר אביו עבר ללמוד אצל תלמידי אביו, כמוהר"ר חיים חובארה וכמוהר"ר סעיד אלעזירי, כמו כן למד אצל כמוהר"ר חיים כסאר בשיבת בית אלשיך. כשהחל מבעע על כנפי שרים נותר בתימן, כדי לסייע מבחינה מנהלית לארגון העלייה. רק לאחר שישה חודשים, כשנסתיימה העלייה לישראל, יצא הוא מתימן לישראל. בהגיעו לישראל פגש באחיו הרב שלום יצחק הלוי, שאותו לא הכיר עד אז מפני שאחיו עלה לארץ ישראל טרם נולד. בשנת תשכ"ב מונה לרב שכונה בהרצליה, וכעשר שנים לאחר מכן תשל"ב נבחר לרב העיר הספרדי. ושימש בתפקיד זה עד מותו, במשך שלושים וארבע שנה. עד שנלב"ע בב' ניסן התשס"ה. ב. הנה לא נמצא בין הפוסקים מי שהתיר להדליק ולכבות חשמל בשבת, אך המתבאר מתוך התשובה שבא רבינו למנוע את המתירים לעצמם בטענות שוא כי לא רואים אש. ג. בי חשמל ביום טוב התעורר פולמוס נרחב בין חכמי הדור שלפנינו יש שאסרו בכל עז ויש שהתירו בפשיטות וצווחו על האוסרים, והנה רבינו כאן לא הרחיב בטעמי הדברים היות ולא נכנס כאן לבירור הסוגיא אלא למנוע את המתירים לעצמם, ומ"מ נראה שדעתו נוטה לאסור כי לכל אורך המכתב כך את איסור החשמל בשבת ויו"ט בהדי הדדי ורק בסוף דבריו ציין את המתירים בקול ענות חלושה, לומר דהמיקל בזה יש לו על מי שיסמוך או כמסקנת הגר"י בשו"ת חוה דעת שאין למחות בחזקה במקילין. ד. ככל הנראה מדובר על הרב עובדיה זכריה בן של קדושי עליון מקובלים ואבות בתי דין דע"ת ביצ"א, סבו מו"ר סאלם במו"ר מתנא זכריה זצוק"ל ראש אב בית הדין, ואביו מו"ר צאלח במו"ר סאלם זכריה זצוק"ל אב בית הדין, נולד בעיר ביצ"א, התייתם מאביו, וגדל על ברכי סבו ואמו, בגיל 15 שנה כבר לימד תלמידים, נסמך לרבנות ודיינות, וכבר בגיל י"ז שנים בקש למנותו לאב"ד אך הוא בקש למנות במקומו את מארי סאלם במו"ר צאלח זכריה זצוק"ל היות והוא יותר מבוגר ממנו, לימים עלה ארצה תחילה התגורר בבית שאן ולאחר מכן בראש העין ולפני 40 שנה כאשר התחילו להיות חילולי השבת בראש העין בריש גלי החליט לעזוב את ראש העין עם הווילה והמגרש שלו, עבר להתגורר עם כל המשפחה בבני ברק בשכונת נווה אחיעזר, והתפלל בבית הכנסת "שלום ורעות" עד אחרית ימיו כשכל חייו מנוצלים ללימוד תורה.

מאפילה לאורה

ביר אלעזב" אשר היה שייך ככל הנראה להקדש המוסלמי. ובדרך כלל היו היהודים משלמים דמי חכירה שנתיים, ובעקבות שלטון הטורקים לא נגבו דמי חכירה, אך עתה שידם גברה, גזרו על היהודים לשלם חובם בן ביום ובה בשעה, בעד כל אותן שנים. ולא נמצא על רשעים אלו זמן להציק ליהודים בעניין חובם, אלא בערב הפסח, נקל לשער איזו מבוכה רבתי, התמרמרות על רשעות הגויים והאימה מפני הצפוי פשוט בן היהודים במקום שמחת חג, ואז נתעוררו פני הדור פרנסי העדה ורבניה, ואספו את כל צאן מרעיתם לבית הכנסת לתפילה ולמלחמה, לבקש מה' רחמים על ביטול הגזירה, ולצאת בהפגנה.

כמוהר"ר סעיד אלעזיירי צוקל"ה

והנה לאחר שהציבור קרא כמה מזמורי תהילים בבכי ובלב שבור, עמד אחד מגדולי הדור כמוהר"ר סעיד אלעזיירי ראש ישיבת כניס "בית אלאוסטא", אשר היה ידוע בתפילותיו הנרגשות ובהתחטאותו לפני המקום, כרבי חנינא בן דוסא בשעתו. עבר לפני התיבה וזעק כלפי מעלה, ריבונו של עולם זעק בעוז, בימים קדמונים בשעות אלו היו אבותינו עולים לבית המקדש מקריבים את קרבנות הפסח בשמחה ותודה, ועלינו בשעה הזו נתונים בצרה ובמצוקה ביד השונאים שבאים אכזריים אלו, ואתה לא תציל? למשמע התרסה קובלנה זו של הרב כלפי מעלה, געה הציבור בבכיה מחרידה ומזעזעת, וזמן ארוך מאוד לא היה יכול להפיג בכיו ואנחתו.

לשוא קמו זקני העדה, וביקשו להרגיע את הציבור הבוכה ונאנח, כמין איבוד עשתונות אחזה בו עם ההשוואה הזאת של הרב בן מצב העם עתה, בגלות המרה והארורה לבין אבותינו בימים עברו, בהיות העם על אדמתו ובית מקדשו קיים.

רק לאחר שידולים רבים הפסיק הציבור את הבכיה, והרבנים האיצו בו לצאת בהפגנה שבראשה יצעדו הרבנים וזקני העדה. ואף אמנם יצאה ההפגנה, והמשתתפים בה, הקהל כולו על פרנסיו, זקניו ורבניו, הגיעו אל בית מושל צנעא וישבו ברחבה שלפני בית המושל. מיד יצאו אליהם עוזרי המושל וקיבלו מידי ראשי הקהל כתב קובלנה כתוב ערבית, שהוגש למושל. לאחר שעה קלה יצאה פקיד מטעם המושל, נטל עמו מחשובי העדה ועמהם עלה אל בית השופט הערבי וביטלו את הגזירה הזאת, והיהודים חזרו לבתייהם לחוג את חגם בשמחה.

ארץ תימן ידעה תהפוכות שלטוניות רבות התורכים ניסו להיאחז בה ולכבשה מידי השלטון המקומי ונתנהלו ביניהם קרבות עקובים מדם, כאשר פעם יד הערבים גוברת ופעם יד התורכים.

בשנת ה'תרל"ב כבשו הטורקים את צנעא בירת תימן, ופרשו את שלטונם גם על מקומות אחרים במרכז תימן. השנים ה'תרס"ד ה'תרס"ה היו שנות בצורת בתימן, והרעב הכביד מאוד על האוכלוסייה היהודית, במיוחד בצנעא הבירה. האימאם יחיא חמיד אלדין, שמשל בתימן במקומות שבהם לא הייתה לשלטון הטורקי אחיזה, קרא לשבטים למרוד בטורקים ולעלות עמו על צנעא, לצור עליה ולגרש את הטורקים ששלטו בה. מצור זה ידוע בשם חוזת אלנפר, ובמהלכו מתו מוסלמים רבים, והרבה מתושביה היהודים של צנעא. במצור זה עלה בידי האימאם יחיא לערער את שלטון הטורקים, והוא כבש את העיר. גם במקומות נוספים בתימן שהטורקים שלטו בהם, הצליח האימאם לערער את שלטונם.

והנה אחר שכווננו הערבים שלטונם מחדש, פנו הערבים בתביעה אל יהודים שוכני קאע

"חייב אדם להקביל פני רבו ברגל"

בעז"ה כמידי מועד

יתקיימו מעמדי הקבלת פני רבותי ברגל
בהשתתפות מרנן ורבנן עיני העדה שליט"א

יום רביעי י"ט ניסן ג'
דחול המועד פסח
בעיר בני ברק

בבית המדרש
"כנסת הגדולה"

רח' קובלסקי 11
(מאחורי הבניין)
תפילת מנחה בשעה 18:30

יום שלישי י"ז ניסן ב'
דחול המועד פסח
בבית המדרש

ישיבת
"שובי נפשי"

רח' בעש"ט 1 ירושלים
תפילת מנחה בשעה 18:30